

RASİM ÖZDENÖREN'İN HİKÂYELERİNDE ŞAHISLAR

Saliha Tunç*

Rasim Özdenören hem modern teknik ve temalarla kaleme aldığı eserleriyle hem de hikâye sanatı hakkındaki düşünceleriyle Cumhuriyet Dönemi Türk hikâyeciliğinin zirve isimlerinden biridir. *Hastalar ve Işıklar, Çözülme, Çok Sesli Bir Ölüm, Çarpılmışlar, Denize Açılan Kapı, Kuyu, Ansızın Yola Çıkmak, Hışırta, Toz, İmkânsız Öyküler, Uyumsuzlar, Kör Pencere*ler adlı on iki eserde hikâyelerini toplayan Özdenören, deneme yazılarında ve kendisiyle yapılan çeşitli söyleşilerde genelde sanat ve edebiyat özelde ise hikâye türünün inceliklerine dair açıklamalarıyla yön gösterici olmuştur. Özdenören'in sanatını besleyen başlıca kaynaklar; İslam medeniyeti, Anadolu kültürü ve evrensel insani meselelerdir. İnsan ruhunu her açıdan yansıtmayı amaçlayan yazar, insanın “yüce” bir varlık olduğunu kuşatıcı bir bakış açısıyla anlatmaya çalışır. Hikâyelerinde ele aldığı temalarla yansıtmak istediği iletiyi evrensel bir boyuta taşır. Yazarın kendi yapıtlarının farklı cihetlerine değinerek anlattığı her kesitin yücelme fikrine hizmet ettiğini vurgulaması da insanı kuşatıcı tavrını gösterir:

“Ben, bu öyküler okunduğu zaman, insan kendisini yücelmiş hissetsin istiyorum. Ruhen yüceldiğini, beyinsel olarak yüceldiğini hissetsin istiyorum. Onun konusu her ne olursa olsun... İster bir cinayet olsun, ister intihar olsun, toz olsun, gece olsun. Her ne olursa olsun... Hastalar olsun, ışıklar olsun... Çarpılmış insanlar olsun. Çözülme olsun... Ne ölçüde başardım, başaramadım bilemem. Ama bütün bu öykülerde verilmek istenen bir şey var. İnsan kendisinin yüce bir mahluk olduğunu hissetsin.” (Kara, Erdem, 2011: 156)

* Arş. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. e-mail: saliha.tunc@erdogan.edu.tr

Modern edebiyatın dil ve yapı imkânlarını kullanarak “çok katmanlı” ve çağrışıma açık hikâyeler kaleme alan yazar, ele aldığı temalarla hem yerel hem de evrensel anlamda insanı yansıtır. Hikâye sanatını bir “ustalık” işi olarak gören Özdenören, edebiyatta evrenselliğin “insan ruhunun dramını” anlatmakla mümkün olacağını düşünür (Sağlık, 2011: 142). Kendi sanatının merkezinde de insanın yer aldığını vurgulayan yazar, hikâye yazma amacını şu cümlelerle açıklar: “İnsan gövdesinin mayası çamurdandı, ama çamura kutsal ruhtan üflenerek can verildi. Böyle olunca, insan çamura bulanmış olsa da, onun canında gömülü duran kutsal, orada ikamet etmeye devam edecektir. Biz, bir bakıma, işte, o çamura belenmiş insanın içinde, orada, hiç ölmeden duran o ruhu, dilimizin döndüğünce dile getirmeye çaba gösterdik.” (Karal, 2007: 61). Yazar, hikâyelerinde kullandığı teknik ve temalarla asıl amacı olan insan ruhunu yüceltme fikrini destekler. Anı yansıtmaya çabası, yoğun ve çağrışıma açık dil kullanımı, sembolik öğeler ve anlatım teknikleriyle evrensel gerçekliğin kesitlerini sunar.

Her sanat eseri bir toplum ve kültür numunesidir. Toplum dilini ifade vasıtası olarak kullanan sanatkar, sosyal gerçekliği yansıtır (Wellek, Warren, 2015: 107). Bu gerçeklik, kaynağını toplum ruhundan alır. Kültür ve uygarlık ekseninde gelişen sanat anlayışını savunan Özdenören’in eserlerinde evrenselliği sağlayan hususlardan biri de uygarlıktır. Edebî eseri meydana getiren sanatçının ve yapının temel hareket noktasının “uygarlık” olduğunu ifade eden yazar, sanat eserini uygarlığın bir türevi olarak değerlendirir (Özdenören, 2013a: 17). Hikâyelerinde Türk toplumu ve kültürünü çeşitli açılardan ele alan Özdenören, eşyaya, mekâna, varlığa, zamana ve insana bakışında hem modern ve felsefî bir yaklaşım izler hem de inanç ve medeniyetten beslenen kültür kodlarını yansıtır (Tunç, 2022: 54-55). Onun, İslam inancı ve Anadolu kültüründen beslenen toprağa bağlı geleneksel yaşam süren toplum bireylerinin yanı sıra büyük şehirlerde modern yaşam biçimini benimseyen kişilerinin ruh dünyalarını, olaylara ve kavramlara bakış açılarını yansıtmada kullandığı malzeme, çağın ve medeniyetin özünü taşır. Bu anlamda, Özdenören’in hikâyelerinde şahıslar kadrosu sadece tek bir bakış açısının ürünü olmayıp “kent ve şehir hayatı” ve “kırsal kesim”e bağlı şekillenen kültürü yansıtan iki ayrı kutbu işaret eder. Hikâye kişilerinin olgu ve kavramları anlamlandırmada beslendikleri öz de yazarın hikâye sanatını uygarlığın yapı taşlarını yansıtan bir unsur olarak görmesinin bir örneğini sunar.

Rasim Özdenören’in hikâyelerinde şahıslar; modern ve geleneksel yaşamın biçimlendirdiği maddi ve manevi değer yargılarına sahiplerdir. Kişilerin olay ve durumlar karşısındaki tavırlarının temel belirleyicisi manevi ve dünyevi algılarını besleyen kültürdür. Maraş, Malatya, İstanbul ve Ankara’da yaşamış olan yazar hem taşra hem de merkez şehirlerde yaşanan insanlık hâllerini hikâyelerinde gelenek, muhafazakârlık ve modernleşme bağlamında yansıtır (Alim, 2020: 69). Özdenören’in hikâyelerinde kırsal kesime bağlı, geleneksel kültür kodlarıyla şekillenen Anadolu insanı tevekkül ve mücadelenin sembolü; kent

ve şehir yaşamına mensup kişiler ise “geleneksel yapının yıkımıyla sarsılan, dayanaklarını kaybeden, bağlamından koparıldığı için kurumlar ve kavramlarla çatışma hâlinde olan” modern bireylerin temsili niteliğindedirler (Tunç, 2022: 199). Her iki sınıfın birleştiği temel nokta, tüm mesele ve bakış açısıyla insanın evrensel gerçekliğini yansıtmalarıdır. Bu anlamda, Özdenören’in hikâyelerinde dünyevi ve manevi meselelerin odak noktasındaki insan, tüm “çatışma” ve “çözülme”leriyle evrensel insanı yansıtır.

Kırsal Yaşamda Şahıslar

Coğrafya; iklim koşulları, yaşam şartları ve alanları itibarı ile sosyal hayatın sürdürülebilirliğinde olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Metropollerdeki modernleşme ve gelişmeye karşı kırsal kesimlerde geleneksel yaşam ile kültür yapısının sürdürülmesi, şehir hayatının idame ettirilebilmesinin önemli belirleyicilerinden biri bireylerin tahsil düzeyi iken kırsal yaşamda iş gücünün değerli oluşu ve maddi imkânların kısıtlılığı toplum hayatını şekillendirir. Kırsal kesimde yaşam biçimi, kültür, bakış açısı, inanç ve norm sistemleri kent ve şehir hayatının modern insanının algı ve değerlerinden farklılık gösterir. “Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir.” (Kefeli, 2009: 424) Coğrafyanın yerleşim için elverişsiz bölgelerinde iklim şartlarının olumsuzluğu, toprağın verimsizliği, iletişim ve ulaşım araçlarının kısıtlılığı veya bölgeye erişimin zorluğu vb. gibi etkenler, bu mekânlarda yaşam süren toplumları olumsuz etkiler. Sana-yileşmeyle birlikte şehirlerde yeni iş ve yaşam koşullarının ortaya çıkmasıyla köylerden kent ve şehirlere yapılan göçler geniş ailenin parçalanmasına, yerel kültür ve geleneklerin unutulmasına neden olur.

Rasim Özdenören’in hikâyelerinde kırsalda konumlandırılan öznelere, kültür ve yaşam üsluplarıyla geleneğin remizleridir. Geleneksel aile sisteminin temsilcisi olan hikâye kişileri, olay ve durumlar karşısındaki tavırlarıyla Anadolu insanının İslam medeniyeti, Türk gelenek, örf ve kültüründen beslenen özünü yansıtır. Ekonomik sıkıntılar ve coğrafya şartlarıyla mücadelede dramatik yönleriyle ön plana çıkan şahıslar, eylemlerinde ve olaylara bakış açılarında geleneksel bir yaklaşım gösterebilirler de yazar, Anadolu insanını sadece maddi sorunlar çevresinde ele almayıp iç dünyalarına yoğunlaşarak evrensel iletiler verir. Köylünün dramatik yaşamını; toprak, ekonomi, mülk vb. maddi problemlerini sloganik olmayan bir yaklaşımla ele alan Özdenören, onların iç dünyalarına ve maneviyatlarına yönelirken evrensel insan anlayışını yansıtır (Eronat, 1995: 36-37). Özdenören’in kırsal kesim insanına maddi kaygılardan soyutlanan ruh derinliği kazandırması onun toplumcu gerçekçi sanat anlayışına getirdiği yeni bir açılamdır. Hikâyelerini yayımlamaya başladığı 1950’li yıllarda köy edebiyatının “soysuzlaşma” çizgisine doğru ilerlediğini vurgulayan yazar, Sezai Karakoç’un “Kasaba Edebiyatı” telakkisini 1955’li yıllarda denemeye çalıştığını, bu bağlamda köyü ve köylüyü ele aldığı hikâyelerinde

“kentli çizgilerini, kentli niteliklerini muhafaza etmek isteyen” kişileri yansıttığını açıklar (Haksal, 2017: 154-155). Yazarın Anadolu insanının bakış açısı ve bilincinden meselelere/kavramlara yaklaşımında, iç dünyalarına yönelik “varoluşçuluk düşüncesini yerli bir zemine kavuşturma çabasının yanı sıra varlığı idrak etmenin ve karmaşık ruh durumunun hangi coğrafyaya ait olursa olsun insana mahsus bir gerçeklik olduğunu gösterme amacını taşıdığı düşünülebilir.” (Tunç, 2022: 77-78). Coğrafya ve mekân kişilerin yaşam realitesini; duygu dünyalarını ve ruh hâllerini aktarmada kullanılan odaklanma, bilinç akışı, iç monolog vb. teknikler ise “insana mahsus” iç gerçekliği yansıtmada kullanılan ifade araçlarıdır.

Hastalar ve Işıklar, Çözülme, Çok Sesli Bir Ölüm, Çarpılmışlar ve Denize Açılan Kapı’da yer alan hikâyelerin bir kısmında mekân Anadolu coğrafyası, şahıslar ise geleneksel yaşam biçimini benimsemiş kişilerdir. Bu hikâyelerde şahıslar, aile hayatı çevresinde yansıtılır. Ailenin sosyal ve ekonomik gücü ağırlıklı olarak eril otoriteye devredilir; baba ve erkek çocuklar ailenin geçimini sağlayan birer dayanak rolü üstlenir. Babanın ölümü veya hastalığı, aile hayatında maddi ve manevi sarsıntılara yol açar. Geleneksel aile yaşamını ve toprağa bağlı kalmayı reddeden erkek çocukların büyük şehirlerin konforu ve imkânlarından yararlanmak isteyerek evlerini terk etmeleri, ailenin maddi ve manevi dayanağının kaybına neden olur. Geleneksel kültür kodlarının aktarıcısı olan yaşlı erkekler, babaların aksine olgun kişilikleriyle ön plana çıkar. Yaşama ve kavramlara bakış açılarıyla hem inancın hem de kültürün temsilcileri olan yaşlı adamlar; hayat, ölüm, zaman, insan vb. kavramlar üzerinde yoğunlaşan bakış açıları veya aktardıkları değerlerle genç kuşakların hayatlarına yön veren, ruh dünyalarında iz bırakan bilgiler olarak yansıtılırlar. Hikâyelerde, erkeklerin yanı sıra kadınlar da aile hayatında önemli rol oynarlar; aileyi toparlayıcı manevi dayanak veya vefalı bir eş kimliğiyle yansıtılan kadınlar, çocuklarıyla iletişimlerinde babaların aksine otoriter ve baskıcı değildirler. Yaşlı kadınlar bilge ve olgundurlar; genç kızların eril otoriteye ve geleneklere itaat etmeleri beklense de aşkları için başkaldırırlar. Anne ve eş kimlikleriyle ön plana çıkan kadınlar ise istisnaları bulunmakla birlikte ev içi hayatında pasiftirler; itaatkâr bir eş, ve baba-oğul çatışmasında arada kalan, tepkilerini gözyaşlarıyla gösterebilen sessiz kişilerdir.

Özdenören’in geleneksel yaşam çevresinde ele aldığı kişiler, coğrafya şartlarının yanı sıra evrensel insani sorunsallarıyla yansıtılırlar. Kişilerin aşk, ölüm, zaman ve hayat algıları hem ontolojik bir problemin hem de inanç ve kültür kodlarının yansıtıcısı niteliğindedir. Hayata “bir toplum mühendisi” gibi bakan yazar, “birey-toplum, aile-birey, çevre-insan gerçekliklerini” olay ve durumların insan ruhundaki yankıları bağlamında ele alarak evrensel insanın hakikati boyutuna ulaştırır (Andaç, 2007: 38). Özdenören’in kent ve şehir yaşamında konumlandırılan hikâye kişileri çatışma duygusunu daha çok maneviyat arayışıyla ve içsel tecrübelerle yaşarlar. Kırsalda ise geleneksel hayatın

sürdürülmesi, nesiller arasındaki anlaşmazlıklar ve maddi problemler çatışmanın temel noktasıdır.

Hikâyelerde aile içi çatışma ve çözülüş genellikle baba-oğul(lar) arasında ve birkaç şekilde yaşanır: Baba, gelenekle bağlarını koparmak istemese de kırsal yaşamın sürdürücüsü olmayı reddeden oğul(lar) şehir hayatını tercih ederek aileden koparlar. “Sabah Aralığı” hikâyesinde toprağa bağlı yaşam süren Halil, köy halkıyla jandarma kuvvetlerinin haksızlıkları karşısında güçsüz ve savunmasız kalışının nedeni olarak baba evini ve topraklarını terk edip şehre yerleşen oğullarını suçlar (Özdenören, 2016: 33-52). “Kan”da kendine ait olmayan, devletin el koyma girişiminde bulunduğu bir arazide tarımla geçimini sağlamaya çalışan Zeynel, yıllar önce evini ve ailesini terk edip büyük şehre yerleşen oğlu Şahin ile birlikte topraklarının elinden alınmasına direnmek ister. Uzun zaman sonra eve geri dönen Şahin, babasının manevi anlamlar yüklediği toprağı ve kırsal mekânı sevmemekte, ailesiyle birlikte büyük şehre yerleşmeyi arzulamaktadır fakat Zeynel oğlunun isteğini reddeder. Köy hayatı yaşamak istemeyen Şahin, kısa sürede şehre geri döner (Özdenören, 2016: 53-78).

Ailenin geçimini sağlamayı reddeden veya maddi imkânlarını kaybeden babalarından nefret eden oğullar, babalarını örnek alarak yetiştikleri için ailenin sorumluluğunu üstlenemezler. “Çözülme”de tüm maddi birikimini kumar ve eğlence hayatında harcayan baba, oğlu Kerim’e kötü bir örnek olur. Sevgisizlik, şiddet ve ilgisizlikle büyüyen Kerim hırsızlık, kumar, cinayet vb. suçlara karışır. Babası ölmek üzere olduğu hâlde ailenin sorumluluğunu üstlenmez. Maddi imkânı olmadığı için geleneksel yöntemlerle eşini tedavi etmeye çalışan kadın, ailenin geçimini sağlamak için evinin bir bölmesini ahır yaparak hayvancılıkla uğraşır. Eş zamanlı olarak hem eşini kaybeden hem de cinayet suçuna karıştığı için aranan oğlu Kerim’i kendi elleriyle polise teslim eden kadın, yaşadığı sarsıntılar nedeniyle akli dengesini yitirir (Özdenören, 2014a: 47-104). Aile hayatının sürdürücüsü, maddi ve manevi bir dayanak olarak görülen erkek çocukların hırsızlık, kumar, eğlence vb. alışkanlıklar edinerek sorumluluklarından uzaklaşmaları, babalarının kendilerinden beklediği desteği sağlamamaları gerek baba-oğul arasında gerek evin huzurunu sağlamak için oğullarının her arzularını yerine getiren kadınlarla eşleri arasında çatışmaya neden olur. “Arasat”ta babanın otoriter gücünün gölgesinde kalan Ejder, toplum ve aile hayatında onaylanmaz. Hiçbir sorumluluk sahibi olmayan genç adam sürekli annesinden para koparma peşindedir. Ejder’in isteklerini yerine getirerek baba-oğul çatışmasına engel olmak isteyen anne, oğlu ile eşi arasında kalır (Özdenören, 2015: 7-96).

Özdenören’in kırsal yaşamda konumlandığı kişilerin dünyasında kavram, olay ve eşyaya bakış açıları tüm katmanlarıyla inanca, geleneğe dayalı kültürün birer simgesi niteliğindedir. “Ocak” hikâyesinde aile büyüklerine saygının bir göstergesi, eşler arasındaki muhabbet ve evlat sevgisinin aleni bir şekilde yaşanmamasıyla yansıtılır. Hapisten çıkıp yıllar sonra evine dönen adam, ai-

lesiyle hasret giderse de anne ve babasına duyduğu saygı nedeniyle çocuğunu sevmez ve eşine özlemini sadece bir anlık bakışıyla gösterir (Özdenören, 2012a: 27-34). “Sabahın Seher Vaktinde Aman”da eşler arasındaki sevgi, eylemler ve sözsüz iletişimle vurgulanır. Eve su hattı çekilmesine rağmen musluktan abdest almayı reddeden adamın arzusu nedeniyle kadın yıllarca, itinayla eşinin abdest almasına yardımcı olur. Eşler arasındaki muhabbet ve bağlılık, âdeta ritüel hâline getirilen erkeğin abdest alması, kuşağının bağlanması eylemleriyle ve minnet dolu bakışlarla sergilenir (Özdenören, 2012a: 35-48). “Aile”de zamana, insana, eşyaya, yaşama ve ölüme bakış hem varlığın değişmez yazgısını hem de inanç ve kültürün izlerini yansıtır (Özdenören, 2014a: 29-45).

Kişilerin ruh dünyalarını önceleyen yazar, hikâyelerinde yoğun olarak işlediği ölüm temasını hem evrensel bir mesele hem de sarsıcı bir hakikat olarak ele alır. “Çok Sesli Bir Ölüm”de Kamber, hasta babasını olumsuz coğrafi şartlar ve ulaşım imkânlarının yokluğu nedeniyle şehre götüremez. Koşullara direnen delikanlı, babasının ölümüyle sarsılır (Özdenören, 2016: 7-32). “Mor Sinekler”de babası ölüm döşeginde olan küçük Musa, evlerine *Kur’ân-ı Kerîm* okumaya gelen hocanın söylemlerinden sonra zihninde canlanan tüm ölüm tasavvurlarını unutarak ölümün ebedî varlık âlemine geçiş olduğunu idrak eder (Özdenören, 2015: 125-139). Yaşlı aile üyelerinin hayat nizamı ve ahiret inançları da ölümü munis gösterir; “Eskiye”de ölüm döşegindeki aile babası, torununu kucağına alacağı ânı bekler. Yazar, hayat ve ölümün doğal döngüsünü dedenin ağır hastalığı ile torunun doğuşunun eşzamanlı oluşuyla yansıtır (Özdenören, 2013b: 61-70). Ailenin yaşlı erkek üyeleri gibi kadınları da ölümü ebediyet düşüncesiyle, olumlu bakış açısıyla karşılayan ve olaylar karşısında olgun tavır sergileyen kişilerdir. “Yankı” hikâyesinde hala ölümü arzulamakta, beklemektedir. Dünyanın ebedî yurdu olmadığını idrak eden kadın, boşluğu işaret ederek yerinin ahiret âlemi olduğunu vurgular. Mekân her ne kadar kent olsa da aile geleneksel bir yapı sergilemektedir. Halanın söylemleri de İslam inancı ve Anadolu kültürünün manevi kodlarını yansıtır niteliktedir (Özdenören, 2013b: 81-91). “Aile” hikâyesinde de büyükanne manevi yönüyle ön plana çıkar; kaybettiği evlatlarına ve eşine kavuşma arzusuyla yaşayan kadın, rüyasında cennette oğullarıyla kavuştuğunu görür (Özdenören, 2014a: 29-45).

Kent ve Şehir Yaşamında Şahıslar

Rasim Özdenören’in hikâyelerinde kent ve şehirler modern yaşam biçimini benimsemiş öznelerin maneviyata, kavramlara ve en çok da kendilerine yabancılaştığı mekânlar olarak ön plana çıkarlar. Kırsalın sınırlı olmasına karşılık kent ve şehir; iş, eğitim, kültür, eğlence, yaşam vb. açıdan sunduğu olanaklar ve deneyimlerle bireye farklı ufuklar açar. Coğrafya ile insan arasında ilişki kuran yazar, doğa yaşamının insan doğasına da biçim verdiğini düşünür (Özdenören, 2014b: 30). Kent hayatını ise bir “tarih” olarak tanımlayan Özdenören, kentte yaşayan insanın kentten kendisine hazır olarak sunduğu olumlu ve menfi tüm imkânları değerlendirme özgürlüğüne sahip olduğunu

nu ifade eder (Özdenören, 2014b: 31). Özdenören'in şehir ve kent hayatında konumlandığı hikâye kişileri hem duygu ve düşünceleri hem de yaşam biçimleriyle mekânın ruhunu yansıtırlar. *Hastalar ve Işıklar, Denize Açılan Kapı, Uyumsuzlar, Hışırta, Toz, İmkânsız Öyküler, Ansızın Yola Çıkmak, Kuyu, Çözülme* ve *Kör Pencere*ler'de yazarın modern öznelerin dünyasına eğilerek evrensel insani meseleleri yansıttığı hikâyeler yoğunluktadır. Kent ve şehir hayatına adapte olan özneler, maddenin kuşattığı yaşam atmosferinin yoğun karmaşasına ayak uydurmaya çalışırken iç dünyalarında yaşadıkları sorgulamalar ve arayışlarla modern insanın çıkmazını yansıtırlar. Yalnızlık, yabancılaşma, kaçış arzusu, bunalım, arayış, bağlanma, aşk, evlilik, ihanet vb. gibi pek çok ruh ve duygu durumunu ele alan yazar, hem tema hem de anlatım teknikleriyle modern hikâyenin güçlü örneklerini verir. Kırsal yaşamda konumlandırılan hikâye kişilerini bir aile çevresinde ele alan Özdenören, kent ve şehir hayatını benimsemiş modern insanı aile hayatındaki örnekleri de bulunmakla birlikte genellikle yaşamı ve iç dünyasıyla tekil bir özne olarak yansıtır.

Rasim Özdenören'in hikâyelerinde modern yaşamda konumlanan özne, toplum ilişkilerinin karmaşıklığı ve suniliğinden kaçıp kendine sığınmayı arzular. Âdeta zamanla yarışarak harcadığı yoğun mesaiye rağmen hayatın hızına yetişemez ve kalabalık içinde yalnızdır. Kent/şehir yaşamına adapte olmaya çalışırken hem kendine hem de geçmişine yabancılaşır. "Çark" hikâyesinde her sabah tıraş olup yoğun bir koşuşturma ile işine yetişmeye çalışan özne, sabah ışıklarıyla birlikte yaşamının muhasebesini yapar. Hayatının tükenmek bilmeyen yoğunluğu nedeniyle kendine ve insanlığına yabancılaşan özne, bir "aldanış"tan ibaret olduğunu anladığı yaşamını reddetmek ister (Özdenören, 2013b: 9-11). "Ricat" hikâyesinde uzun zaman önce aile evini terk eden özne, geçmişine yabancılaşır. Hatıralarındaki olumlu ev imgesiyle yola koyulan özne, zamanın mekân üzerindeki tahrip edici etkisiyle birlikte harabeye dönen yapı ve çevresiyle karşılaştığında maziye ait hiçbir iz bulamaz. Mekânla birlikte kaybolan geçmiş, öznenin hem aile evine hem de kendi kimliğine yabancılaşmasına neden olur (Özdenören, 2013b: 13-15). "Mani Olunmuş Adam"da şehir dışında bir tavan arasında yaşayan özne, yalnızlık duygusunu bastırmak için özlediği şehir kalabalığına karışmak ister. Caddelerde yürüyen insan seline hissettiği yakınlığın karşılık bulacağını düşünerek şehre ulaşan adam, hayal kırıklığına uğrayarak bir mağaza girişindeki aynada gördüğü kendi yansımasına sığınmak ister (Özdenören, 2013b: 29-32).

Kapitalist tüketim sistemi, haz/eglençe eksenli yaşam biçimlerinin hâkim olduğu şehir hayatında maddi zevklerin doyumuna ulaşan veya günah duygularıyla ya da manevi boşluk hissiyle arayışa yönelen modern özneler için tasavvufa yöneliş hem bir çatışma alanı hem de önemli bir çıkış noktasıdır. Özdenören'in hikâyelerinde tasavvuf, genellikle erkek öznelerin dünyasında ön plana çıkan manevi bir aydınlanma biçimi olsa da kadın hikâye kişileri de tasavvufa yönelerek ruhsal dinginliğe ulaşırlar. Tasavvuf, erkek öznelerin dünyalarında kadın ile temsil edilen nefisle yaşanan çatışma bağlamında yan-

sıtılır; hikâye kişileri ideal vasfa sahip olma arzusu ile şehvet veya beşerî aşk duyguları arasında kalırlar. “Kuyu”da bir mürşide bağlanmak için gittiği kasabada nefis tecrübelerinden geçen Yusuf, tekkeye ulaştıktan sonra aydınlanma yaşar; nefsinin öldürmek yerine onu dizginlemenin esas olduğunu öğrenir (Özdenören, 2014c: 5-111). “İt” hikâyesinde, tasavvufa yöneldiği hâlde her gün tavan arasındaki odasından karşı binadaki bir kadının odasını gözetleyen İt, arzuları yatıştıktan sonra pişmanlık duygularıyla kendisinden öğrenir. Her ne kadar mekânı terk ederek şehvet duygusundan kurtulacağını düşünse de asıl yapması gerekenin nefsinin hâkim olup onu dizginlemek olduğunu bilir (Özdenören, 2012a: 73-79). “İskelet” hikâyesinde sevdiği delikanlının ölümünden sonra acısıyla baş başa kalmak için ailesinden ayrılıp şehirde çalışmaya giden Zehra, tüm ailesi öldükten sonra geçkin bir kız olarak kasabadaki baba evine geri döner. Hayatta pek çok şey gibi maneviyatını da ertelediğini düşünse de bir mürşide bağlanır. Bir gece vecd hâlindeyken evinin kapısını çalan ölen sevgilinin iskeletini içeri alır, yıllarca içinde bastırıldığı tüm acısını ve sevgisini ona anlatır. Aynada iskeletle vücudunun bütünleştiğini gören Zehra, kendinden geçtiğini fark ederek uyanır. (Özdenören, 2012b: 71-81).

Aşk, Özdenören’in hikâyelerinde “kavuşma iştiağı” ile tanımlanan fakat sevilenin her ne kadar yaklaşılsa da erişilmesi imkânsız bir konumda olduğu duygusal bir tecrübedir. Sevilen kadınlardan bazıları soyut ve anaç kimlikleriyle, ele geçmez oluşlarıyla yansıtılırken bazıları ise birtakım tecrübelerden sonra kendilerini seven erkeğe yönelirler. Geleneksel aile hayatında istisnaları olmakla birlikte edilgen ve sessiz kişiliğiyle yansıtılan kadın tipinin aksine modern yaşamda kadının ruh dünyası ve ilişkiler ağı çevresinde yoğunlaşan yazar, şehirli/kentli kadın imgesini çağrışıma açık, çok yönlü bir sembol olarak da kullanır. Erkek özneler tutkuyla seven, aşkları için evliliklerine ihanet eden veya sevdikleri kadınlar kendilerini terk etse bile yıllarca onlara bağlılıklarını sürdüren kişiler olarak ön plana çıkarlar. Evlilik yaşamında ise aşkın yok oluşu, tahammülsüzlük gibi sorunlar erkekleri yeni duygu arayışlarına sevk eder veya eşler arasında karmaşık sevgi durumlarına yol açar. Yazar, aşk temasını ele aldığı hikâyelerinde kullandığı sembolik öğelerle beşerî duygunun ilahi yönünü vurgular. “Ansızın Yola Çıkmak” hikâyesinde Ahmet, düzenlediği bir planla, yıllar önce ayrıldığı nişanlısı Zeynep ile bir otobüs yolculuğunda tekrar karşılaşır. Genç kız, üzerinde yıllar önce ayrıldıkları gün giydiği elbiselerle. Ahmet, kendi benliğini sevgilinin benliğiyle bütünleşmiş bulur; sevgilinin mi kendisi yoksa kendisinin mi sevilen olduğunu artık bilmemektedir (Özdenören 2012b: 31-38). Hz. Musa (as.) kıssasından hareketle kurgulanan¹ “Çalılıkta Yanan Ateş”te ailesi tarafından başkasıyla evlendirilmek istenen sevgilisine kendisini bekleyeceğini söyleyen erkek özne, sevilene on yedi yıl sonra kavuşur. Kadın, eşi tarafından aldatılmıştır evli ve çocuk sahibi olan erkek özne ise eşini ve çocuklarını bırakarak sevgiliye yönelir (Özdenören, 2013c: 85-91). “Göl” hikâyesinde yıllar önce ilişkileri biten kadın özneyi sadakatle seven adam,

1 Bk. (Yeşil, 2015: 9-11).

çocuğunu kaybettikten sonra eşi tarafından aldatılıp terkedilen kadının buluşma isteğiyle umuda kapılsa da sevgiliye kavuşmaya “bir yay aralığı” mesafe kalmışken kavuşmanın imkânsızlığını idrak eder. Yıllar önce birlikte gittikleri göl kıyısındaki tatil yerine yeniden gitmek isteyen kadın, kendisini aldatan eşinden intikam almak için sandalla göle açılıp intihar eder (Özdenören, 2013d: 109-122). “Ölünün Yürüyüşü”nde imgesel bir kadına âşık olan erkek özne, “umutsuzluğun simgesi, anaç” sevgilinin yüzünü yıllar önce ilk defa henüz küçük bir çocukken, dedesinin cenazesinde görmüştür. Her baktığı yerde aynı yüzü gören çocuk, sevgili ile kavuşması için önünde uzun yıllar olduğunu idrak eder. Sureti somut olarak görülmeden sevilen sevgiliyle karşılaştığında ise aşk bitmiştir; imgesel kadın delikanlıya niçin kendisini terk ettiğine dair sorular sorsa da yanıt alamaz (Özdenören, 2018: 103-108).

Özdenören’in tasavvuf temalı hikâyelerinde ölüm, vecd hâlinde yaşanan manevi bir tecrübe olarak ön plana çıkar. Metafizik deneyimle yaşanan ölüm, kişilerin dünyevi arzulardan kurtularak ruhsal yücelme yaşamalarını sağlar. Bedenî ölüm ise modern kişilerin dünyasında sarsıntıya yol açar. “Ölünün Odaları” hikâyesinde babasının ölümünden sonra hayatta yalnız kalan İdris, rüya ile gerçek arası bir atmosferde yaşadığı metafizik tecrübeden sonra ruhsal dinginliğe ulaşır (Özdenören, 2014a: 7-16). “Boyalı Ölü” hikâyesinde ölüm, sembolik anlamıyla hem dünya ve ona bağlanan insanı hem de dünyevi olan her şeyi temsil eder. Dini bir sohbette “boyalı ölü”nün anlamını öğrenen hikâyeye kişisi, odasında rabita hâlindeyken gözünün önünde canlandırdığı mürşide “ceset”, “ölüsevici” olarak tanımladığı dünyayı reddedip sadece kendisine ulaşmak istediğini söyler (Özdenören, 2012b: 53-58). “Profil” hikâyesinde ölüm, varoluş sorunsalından kaynaklanan bir tercihtir. Hikâyeye kişinin rüyası vasıtasıyla yansıtılan İlyas, yalnızlıktan kurtuluşunun yolunu ölümde bulur. Çevresiyle tüm iletişimini keserek ışık almayan bir odada, kurtlanmış vücuduyla, sırtı kefeni temsil eden beyaz bir çarşafa yapışık olarak hareketsizce yatar (Özdenören, 2013b: 33-40).

Rasim Özdenören’in hikâyelerinde şahıslar kadrosu her ne kadar konumlandırıldıkları coğrafya ve mekânlara göre farklı bakış açıları ve yaşam biçimlerine sahip olsalar da yazarın gerek geleneksel gerek modern bireyin dünyasını ele alırken yansıttığı meseleler “insani” ortak paydada birleşir. Yazar, realist bir yaklaşımla kişilerin değer yargılarını hem coğrafya hem de kültürel kodlar etrafında belirginleştirir. Kent ve şehir yaşamında köklerinden ve manevi değerlerinden uzaklaşan insanın anlam arayışına karşılık taşrada konumlanan şahıslar, yaşamı tüm realitesiyle gelenek ve inanç temelli bakış açısıyla kavrarlar.²

2 Bu çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. (Tunç, 2022: 199-278).

Kaynaklar

- Alim, Enes, “Yusuf Atılğan, Sezai Karakoç ve Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Taşra”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2020.
- Andaç, Feridun “ ‘Çözülme’nin Durakları”, *Işıyan Kelimeler*, Haz.: Âlim Kahraman, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 37-40.
- Eronat, Kamuran, “Türk Hikâyeciliği ve Rasim Özdenören”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 1995.
- Haksal, Ali Haydar, *Rasim Özdenören: Ruh Denizinden Öyküler*, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Karal, Cevdet, “Bilincin Öyküleri”, *Işıyan Kelimeler*, Haz.: Âlim Kahraman, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 57-62.
- Karal, Cevdet, Erdem, Ömer, Rasim Özdenören’le”, *Kaşgar*, S 20, Nisan 2011, s. 135-175.
- Kefeli, Emel, “Coğrafya Merkezli Okuma”, *Turkish Studies*, Vol. 4/1-I, Winter 2009, s. 423-433.
- Özdenören, Rasim, *Denize Açılan Kapı*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012 (a).
- Özdenören, Rasim, *Ansızın Yola Çıkmak*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012 (b).
- Özdenören, Rasim, *Ruhun Malzemeleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013 (a).
- Özdenören, Rasim, *Hastalar ve Işıklar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013 (b).
- Özdenören, Rasim, *Toz*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013 (c).
- Özdenören, Rasim, *Hışırta*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013 (d).
- Özdenören, Rasim, *Çözülme*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014 (a).
- Özdenören, Rasim, *Kent İlişkileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014 (b).
- Özdenören, Rasim, *Kuyu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014 (c).
- Özdenören, Rasim, *Çarpılmışlar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Özdenören, Rasim, *Çok Sesli Bir Ölüm*, İz Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Özdenören, Rasim, *Uyumsuzlar*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Sağlık, Şaban, “Biçim ve İçerik Değişimi Bağlamında Rasim Özdenören Öyküsünün Geçirdiği Evreler”, *Hece*, S 169, Hece Yayınları, Ankara 2011, s. 141-164.
- Tunç, Saliha, *Türk Hikâyeciliğinde Rasim Özdenören*, Çizgi Kitabevi, Konya 2022.
- Wellek, René, Warren, Austin, *Edebiyat Teorisi*, Çev.: Ö. Faruk Huyugüzel, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Yeşil, Kâmil, “Gelenegi Yenileyen Bir Yazar Olarak Rasim Özdenören ve ‘Çalılıkta Yanan Ateş’i”, *Dergah*, C XXVI, S 308, Ekim 2015, s. 9-11.